

Urbane aglomeracije u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji: Komparativna analiza

Jakovljević, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:211451>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Preddiplomski stručni studij poslovne ekonomije,
trgovinsko poslovanje

URBANE AGLOMERACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ I
EUROPSKOJ UNIJI: KOMPARATIVNA ANALIZA

Završni rad

LUCIJA JAKOVLJEVIĆ

JMBAG: 0067628700

MENTOR: izv.prof.dr.sc. Ines Dužević

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Svrha i cilj rada.....	2
2. URBANA AGLOMERACIJA.....	3
2.1. Definicija i razvoj urbanih aglomeracija	3
2.2. Ključne teorije urbanog razvoja	6
3. URBANE AGLOMERACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	10
3.1. Pregled urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj.....	10
3.2. Kriteriji definiranja urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj.....	13
3.3. Studij slučaja: Zagreb	14
4. URBANE AGLOMERACIJE U EUROPSKOJ UNIJI.....	18
4.1. Uvod u urbane aglomeracije u Europskoj Uniji	18
4.2. Politike i strategije Eu za urbani razvoj.....	21
4.3. Studija slučaja: Beč	24
5. KOMPARATIVNA ANALIZA URBANIH AGLOMERACIJA U HRVATSKOJ I EU28	
5.1. Izazovi u razvoju urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU	28
5.2. Demografska komparativna analiza	29
5.3. Socijalna komparativna analiza	30
5.4. Ekonomska komparativna analiza	31
6. ZAKLJUČAK	33
POPIS LITERATURE	34
POPIS SLIKA	36

1. UVOD

U suvremenom kontekstu globalizacije i ubrzanog tehnološkog napretka, urbane aglomeracije postale su ključne točke koncentracije stanovništva, resursa i gospodarskih aktivnosti. Ove složene urbane formacije ne samo da oblikuju svakodnevni život svojih stanovnika, već imaju i značajan utjecaj na regionalni i globalni razvoj. Razumijevanje dinamike urbanih aglomeracija postaje sve važnije kako bi se osigurala održivost, konkurentnost i kvaliteta života u gradovima.

Razvoj urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji rezultat je višestoljetnih urbanizacijskih procesa, koji su oblikovani nizom povijesnih, društvenih, ekonomskih i političkih čimbenika. U Hrvatskoj, kao i u većini europskih zemalja, proces urbanizacije započeo je u srednjem vijeku, s razvojem trgovačkih i obrtničkih centara, te se intenzivirao tijekom industrijske revolucije. Danas, urbane aglomeracije u Hrvatskoj, kao što je primjer Zagreba, predstavljaju središta gospodarskog rasta, kulturne raznolikosti i inovacija. S druge strane, u Europskoj uniji, urbane aglomeracije poput Beča, Pariza ili Berlina, osim što su gospodarski motori svojih zemalja, igraju i ključnu ulogu u oblikovanju europske politike i društva.

Usporedba urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji zahtijeva detaljnu analizu brojnih aspekata, uključujući demografske, socijalne i ekonomske karakteristike. Dok su urbane aglomeracije u Europskoj uniji često karakterizirane visokim stupnjem integracije u šire europske i globalne mreže, urbane aglomeracije u Hrvatskoj suočavaju se s izazovima poput regionalnih dispariteta, depopulacije i nedovoljno razvijene infrastrukture. Ipak, unatoč tim izazovima, hrvatske urbane aglomeracije imaju značajan potencijal za daljnji razvoj, posebno uzimajući u obzir strateške smjernice Europske unije koje potiču urbanu regeneraciju i održivi razvoj.

Kroz ovu komparativnu analizu, posebna će se pažnja posvetiti identificiranju ključnih izazova i prilika u razvoju urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i Europskoj uniji. Analizirat će se demografske promjene, kao što su migracije i starenje stanovništva, socijalni faktori poput pristupa obrazovanju, zdravstvu i socijalnim uslugama, te ekonomski pokazatelji, uključujući razinu zaposlenosti, dohotka i gospodarske aktivnosti. Na temelju dobivenih rezultata,

formulirat će se preporuke za unaprjeđenje upravljanja i razvoja urbanih aglomeracija u Hrvatskoj, s ciljem postizanja održivog i uravnoteženog rasta.

1.1.Svrha i cilj rada

Svrha i cilj ovog rada je dublje proučiti urbane aglomeracije i koje se teorije koriste i razvoju istih. Istraživat će se kako se urbana aglomeracija u Republici Hrvatskoj razlikuje od onih u drugim zemljama Europske Unije. Proučavat će se studija slučaja Pariza te studija slučaja najveće aglomeracije u Hrvatskoj, Zagrebu. Kako bi se pružilo dublje razumijevanje različitih pristupa i izazova s kojima se suočavaju urbani centri u Europi i RH, napraviti će se komparativnu analizu u kojoj ćemo istražiti demografske, socijalne i ekonomske razlike između njih. Konačno, cilj je formulirati preporuke za politike i prakse koje bi mogle poboljšati kvalitetu života i održivost urbanih aglomeracija u Hrvatskoj.

2. URBANA AGLOMERACIJA

2.1. Definicija i razvoj urbanih aglomeracija

Aglomeracija se može definirati kao proces zgušnjavanja, akumulacije i koncentracije. S prostorne perspektive, aglomeracija se opisuje kao lokalizirano zgušnjavanje koje obuhvaća određenu koncentraciju ljudi, infrastrukture i institucija. Ovisno o specifičnom disciplinarnom fokusu, pojam aglomeracije ima različite dimenzije: morfološku, funkcionalnu, socijalnu, političku i institucionalnu, relacijsku ili u vezi s prostornom transformacijom. Pojmovi aglomeracija, metropolitansko područje i urbana regija opisuju slične, ali svakako ne identične situacije (Bentlage i Thierstein, 2018). Za razliku od koncepta aglomeracije, metropolitansko područje odnosi se na morfološku zgušnjenuost stanovništva u naseljenim i gospodarskim područjima. Pojam urbane regije opisuje funkcionalnu koherentnost određenog prostora u smislu gospodarskih odnosa, infrastrukture itd.; uobičajeni pokazatelji su obrasci interakcije putnika u prometu. S obzirom na preklapajuće koncepte, aglomeracije se mogu definirati na različite načine.

Spinatsch (2005) razlikuje pet karakteristika definicija aglomeracija:

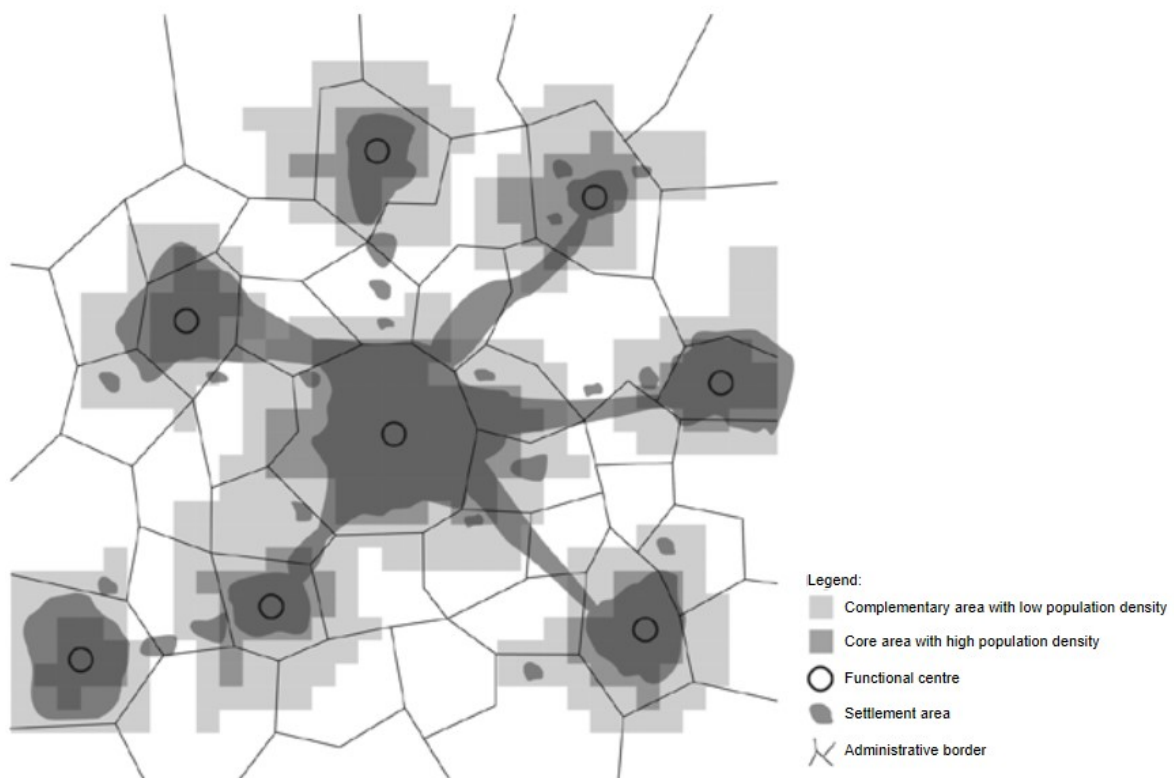
- pravna: osnova za režim subvencija,
- politička: izraz namjere za horizontalnu suradnju između teritorijalnih vlasti (▷ Teritorijalna vlast),
- problematična: prostorni okvir za prometne i transportne ili centralne lokalne probleme,
- funkcionalna: putnici u prometu, povezivanje vrijednosnih lanaca, zapošljavanje,
- prostorna: koherentno naseljeno područje, morfologija.

Tradicionalno, prevladavaju dva pristupa u definiranju i razgraničavanju aglomeracija: funkcionalno-analitički pristup i morfološko-prostorni pristup. Pregled odabranih definicija koje se koriste u Europi ilustrira ova dva pristupa. Različiti pristupi za definiranje i razgraničavanje aglomeracija koriste se u europskim zemljama. Ove definicije uvijek kombiniraju attribute veličine, interakcije i morfologije, a karakteriziraju se svojim specifičnim opsegom prema obrascima urbanizacije u dotičnoj zemlji. Na slici 1 prikazan je shematski prikaz kriterija koji se koriste u ovim pristupima za razgraničenje aglomeracijskih

područja na temelju funkcija centralnih mjesta, stupnjeva gustoće i morfološke strukture naselja (Goebel i Kohler, 2014).

Na europskoj razini, funkcionalna urbana područja (FUA) predstavljaju manifestacije funkcionalnih interakcija. Jednostavnim riječima, FUA definira regije tržišta rada i regionalne interakcije morfoloških urbanih prostora u Europi. Regije tržišta rada FUA proizlaze prvenstveno iz podataka o putnicima u prometu i odgovarajućih pragova vrijednosti za putnike unutar i izvan FUA (ESPON, 2006). U središtu daljnje evolucije ovog pristupa, morfološki urbani prostori koriste se kao aproksimacija funkcionalnih urbanih prostora kako bi se omogućilo izradu jedinstvene definicije, koja se potom može koristiti neovisno o nacionalnim razlikama i postojećim definicijama (ESPON, 2006).

Slika 1. Shematski prikaz pristupa razgraničenju područja aglomeracija

Izvor: Bentlage, M., Thierstein, A. (2018). *Agglomeration, agglomeration area*. Dostupno na: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0156-55990451> Pristup 15.08.2024.

EUROSTAT, statistički ured Europske unije, oslanja se na NUTS regije (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statistiku), koje služe za utvrđivanje uvjeta za financiranje prema Uredbi o strukturnim fondovima. NUTS 2 razina (upravne regije) i NUTS 3 razina (gradovi i

okruzi), kao i sljedeća niža razina, LAU 1 (lokalna administrativna jedinica), od posebnog su interesa u kontekstu definiranja aglomeracija. EUROSTAT prati razvoj urbanih područja putem monitoringa. Ovaj 'urbani audit' temelji se na tri prostorne jedinice koje su trenutno definirane na sljedeći način (EUROSTAT, 2012):

- Jezgreni grad kao lokalna administrativna jedinica (LAU), gdje većina stanovništva živi u urbanoj jezgri s najmanje 50.000 stanovnika. Ova definicija se oslanja na europsku prostornu klasifikaciju LAU 2, koja je ranije bila poznata kao NUTS 5.
- Šira urbana zona (LUZ), koja se temelji na području obuhvata putnika u prometu povezanih s jezgrenim gradom. Ovo je područje definirano prema regionalizaciji prema LAU 1, ranije NUTS 3.
- Urbana regija (veći grad) koja se podudara s jezgrenim gradom, a kroz interakcije se proteže daleko izvan političko-administrativnih granica općine.

U Njemačkoj se istovremeno koriste različiti pristupi: (1) aglomeracija i urbanizirana područja, (2) urbana regija, (3) središnja područja i (4) gusto naseljena područja. Svi ovi pristupi definirani su i korišteni od strane Federalnog instituta za istraživanje graditeljstva, urbanih pitanja i prostornog razvoja. Ove definicije temelje se na konceptu "urbanih regija" koje je razvio Olaf Boustedt 1950-ih godina i na evoluciji ovog pojma u 1970-ima. Ostale prostorne delimitacije aglomeracija fokusiraju se, među ostalim, na kretanje putnika u prometu kao osnovu za tržišta rada (Kropp i Schwengler, 2011) ili na regionalne obrasce preseljenja, koji pružaju informacije o obliku tržišta nekretnina.

Godine 2014. Švicarska je uvela novu definiciju prostora s urbanim karakterom. Zbog napredovanja urbanizacije, sve većeg širenja i značaja funkcionalnih prostora, kao i promjena u dostupnosti podataka, postala je nužna temeljita revizija postojeće definicije urbanih područja u Švicarskoj (Goebel i Kohler, 2014). Osnovna struktura ove definicije temelji se na matrici i uključuje morfološke i funkcionalne kriterije. Stoga se švicarska definicija usklađuje s definicijama drugih europskih zemalja, posebice Austrije, Francuske, EUROSTAT-a i Europske komisije. Švicarski pristup sastoji se od dva osnovna koraka:

- 1) Strukturno koherentne jezgrene zone identificiraju se na temelju kriterija gustoće, kao što je broj stanovnika po km², i pragova za apsolutne vrijednosti, poput broja stanovnika. Pri tome su u Švicarskoj kao referentne vrijednosti korišteni broj stanovnika i zaposlenika te ekvivalenti za noćenja.

- 2) Prostori koji su funkcionalno ovisni o tim jezgrenim područjima zatim se definiraju na temelju indikatora interakcije putnika u prometu (Goebel i Kohler, 2014).

Opisana razgraničenja, definicije i tipologije imaju različite ciljeve. Javne administrativne odgovornosti, režimi financiranja, prostorno promatranje i u pojedinačnim slučajevima, drugi analitički interesi rezultiraju ovom povremeno zbunjujućom raznolikošću prostornih koncepata. Stoga su koncepti aglomeracije i aglomeracijskog područja u stalnom stanju promjene, ovisno o specifičnom fokusu i načinu na koji se koncept namjerava koristiti. Transparentna objašnjenja predviđenih utjecaja, očekivanih promjena i ciljeva temelj su prostorne razvojne politike.

2.2. Ključne teorije urbanog razvoja

U ranim i srednjim desetljećima 20. stoljeća, teorije urbane sociologije pokušavale su ekološkim (funkcionalističkim) pristupom objasniti urbani razvoj. Ove teorije, poznate kao "klasici urbane teorije", nastojale su objasniti socijalno-prostornu segregaciju unutar gradova. Ekološki modeli, poput koncentričnog modela zona, sektorskog modela i modela više jezgri, temeljni su koncepti u svakom diskursu urbane teorije, iako detaljno razlaganje njihovih pretpostavki u ovom kontekstu možda nije potrebno. Ipak, kratak pregled ovih modela može pružiti pozadinu za procjenu novih trendova u urbanim teorijama.

U širenju gradova odvija se proces distribucije koji sortira i premješta pojedince i grupe prema mjestu stanovanja i zanimanju. Gradovi su promatrani kao društveno diferencirani kvartovi zahvaćeni dinamikom ekološkog napredovanja i sukcesije, zajedno s pripadajućim mentalitetima i ponašanjima. Osim klasičnih modela, postoje i drugi značajni pristupi urbanom razvoju. Na primjer, model polarizacije i širenja te model jezgre i periferije konceptualiziraju transformaciju izoliranih, predindustrijskih gradova u međuzavisne, više-centrične urbane aglomeracije. Ovi modeli također nude teorijska objašnjenja za različite faze urbanog razvoja, koje se razlikuju prema demografskim dinamikama.

U 1960-ima, ideje urbane sociologije počele su biti podvrgnute intenzivnoj kritici, sugerirajući da u pitanjima koja su proučavana pod okriljem urbane sociologije nema ničega posebno urbanog, jer ta pitanja zapravo predstavljaju društvene fenomene u cjelini (Castells,

1968). Kritika klasičnih modela nastavila se kroz 1980-e, naglašavajući potrebu za novim teoretskim pristupima.

Visoki stupanj raznolikosti i neslaganja u urbanoj teoriji tijekom posljednjeg stoljeća otvorio je put novim teoretskim pokušajima. Scott i Storper (2014) kritizirali su tri nova teorijska pristupa: postkolonijalnu urbanu analizu, teorije asamblaža i planetarni urbanizam. Autori su tvrdili da, iako se ova tri pristupa razlikuju u svojim naglascima i intelektualnim ishodištima, postkolonijalni i teorijski pristupi asamblaža dijele zajednički konceptualni temelj, osobito u fokusu na partikularnost, lokalizam i razliku te inzistiraju na empirijskoj složenosti socio-prostornih odnosa (Scott i Storper, 2014).

Scott i Storper (2014) također su spomenuli potrebu za stabilnom teorijom grada koja bi objasnila genezu gradova općenito, uhvatila bit gradova kao društvenih fenomena te omogućila objašnjenje vidljive raznolikosti gradova kroz vrijeme i prostor. Prepoznato je da urbana područja sadrže podjelu rada i aglomeraciju, te da su gradovi kroz povijest temeljeni na ovom fundamentalnom procesu. Ovaj pristup dalje objašnjava kako se gradovi strukturiraju u prostorno ekstenzivnu mrežu organiziranu oko zajedničkog gravitacijskog centra, karakteriziranu složenim unutarnjim obrascima geografske diferencijacije, što se naziva "urbani zemljišni nexus" (Scott i Storper, 2014).

Squires (2002) definirao je urbanu ekspanziju kao obrazac urbanog i metropolitanskog rasta koji odražava nisku gustoću naseljenosti, ovisnost o automobilima i isključiv razvoj na rubnim područjima naseljenih zona, često okruženih gradom u propadanju. Urbana ekspanzija povezana je s nekoliko urbanih problema, a ti se problemi razlikuju ovisno o geografskom kontekstu. Downs (1999) je, primjerice, ustvrdio da urbana ekspanzija u Sjedinjenim Državama rezultira padom u unutarnjim jezgrama gradova. U zemljama u razvoju karakter urbane ekspanzije može biti drugačiji, s obzirom na to da se granica između urbanih i ruralnih područja postaje nejasna. Iako su uzroci urbane ekspanzije različiti, identificirano je da su neoliberalne politike jedan od ključnih faktora. Posljedice urbane ekspanzije, koje donose ekonomske i socijalne učinke, također su slične. U posljednjih nekoliko godina, rasprave o anti-ekspanzijskim politikama, poput urbane kompaktnosti i konsolidacije, postale su česte kao rješenje za urbanu ekspanziju te u nastojanju stvaranja održivih ljudskih naselja. Među prijedlozima su:

- Ograničenje rasta urbanog područja kako bi se spriječilo odljevanje resursa iz središnjih područja.
- Regionalna koordinacija i racionalizacija lokalnog prostornog planiranja.
- Regionalni razvoj subvencioniranog stanovanja za kućanstva s niskim prihodima.
- Regionalno upravljanje javnim prijevozom i autocestama.

Urbano smanjenje nije novi fenomen, a spominjanje smanjenja gradova može se pronaći u literaturi već krajem 20. stoljeća. U Njemačkoj su, primjerice, Haubermann i Siebel (1981) uveli termin "schrumpfende Städte" (smanjujući gradovi) kao metaforu za opisivanje pada broja stanovnika i gospodarske baze njemačkih gradova uslijed deindustrijalizacije. Fenomen sporog rasta ili opadanja gradova prisutan je na svim kontinentima i opisan je kao značajan međunarodni političko-ekonomski i planerski problem. Kako su primijetili Reckien i Martinez-Fernandez (2011), gradovi koji se smanjuju dijele zajedničke elemente u onome što se može nazvati "identitetom smanjenja".

U prvim godinama 21. stoljeća, analitičari su nastojali razumjeti "urbano smanjenje". Pod okriljem Međunarodne istraživačke mreže za smanjujuće gradove (SCIRN), istaknuto je da se pojam "urbano smanjenje" koristi za naglašavanje činjenice da je taj fenomen multidimenzionalni proces s višestrukim učincima, uključujući ekonomske, demografske, geografske, socijalne i fizičke dimenzije, koji se nastavljaju razvijati u skladu s novim globalnim i lokalnim realnostima. Kolektivni radovi SCIRN-a imali su za cilj razumijevanje različitih vrsta smanjenja gradova te uloge različitih pristupa, politika i strategija u njihovoj regeneraciji.

Nedavni učinci financijske krize donijeli su novi val interesa za "smanjujuće gradove", osobito u SAD-u. Baron i suradnici (2010) objasnili su da se pojam "smanjenje" ne koristi samo za opisivanje procesa gubitka stanovništva i radnih mjesta u gradovima, već i za definiranje novih strategija koje uključuju rušenje praznih zgrada i "smanjivanje" grada. U istočnoj Njemačkoj, urbano smanjenje uglavnom je povezano s deindustrijalizacijom i depopulacijom.

Martinez-Fernandez i suradnici (2012) naglašavaju da je globalizacija uzrokovala postupni prijelaz prema novom globalnom gospodarskom poretku, stvarajući novi sustav globalne

proizvodnje, distribucije i potrošnje. Taj prijelaz otkrio je nove urbane oblike koje omogućava logistička i tehnološka revolucija. Istovremeno, drugi gradovi, čiji je razvoj bio temeljen na jednoj industriji, osobito su pogođeni procesima globalizacije i izgubili su svoju ulogu u rastućoj konkurenciji.

3. URBANE AGLOMERACIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

3.1. Pregled urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj

Prema Zakonu o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, prepoznata su specifična područja s posebnim obilježjima koja uključuju:

- 1) urbana područja,
- 2) područja s razvojnim posebnostima,
- 4) potpomognuta područja i
- 5) ruralna područja (Krpan, 2020).

Ova kategorizacija ima za cilj omogućiti učinkovitije planiranje, koordinaciju i provedbu politike regionalnog razvoja, uz poseban naglasak na specifične potrebe i mogućnosti pojedinih područja. Urbana područja u Republici Hrvatskoj uspostavljena su s ciljem da omoguće bolju integraciju i usklađivanje razvojnih politika, osobito s obzirom na urbanu dimenziju razvoja. Ta područja obuhvaćaju urbane aglomeracije, kao i veća i manja urbana područja, koja su definirana Zakonom o regionalnom razvoju. Urbana područja podrazumijevaju gradove s više ili manje od 35.000 stanovnika, a podijeljena su na veće gradske centre i manja urbana središta. Urbane aglomeracije, koje uključuju više jedinica lokalne samouprave, do 2020. godine bile su uspostavljene za Zagreb, Split, Rijeku i Osijek (Krpan, 2020).

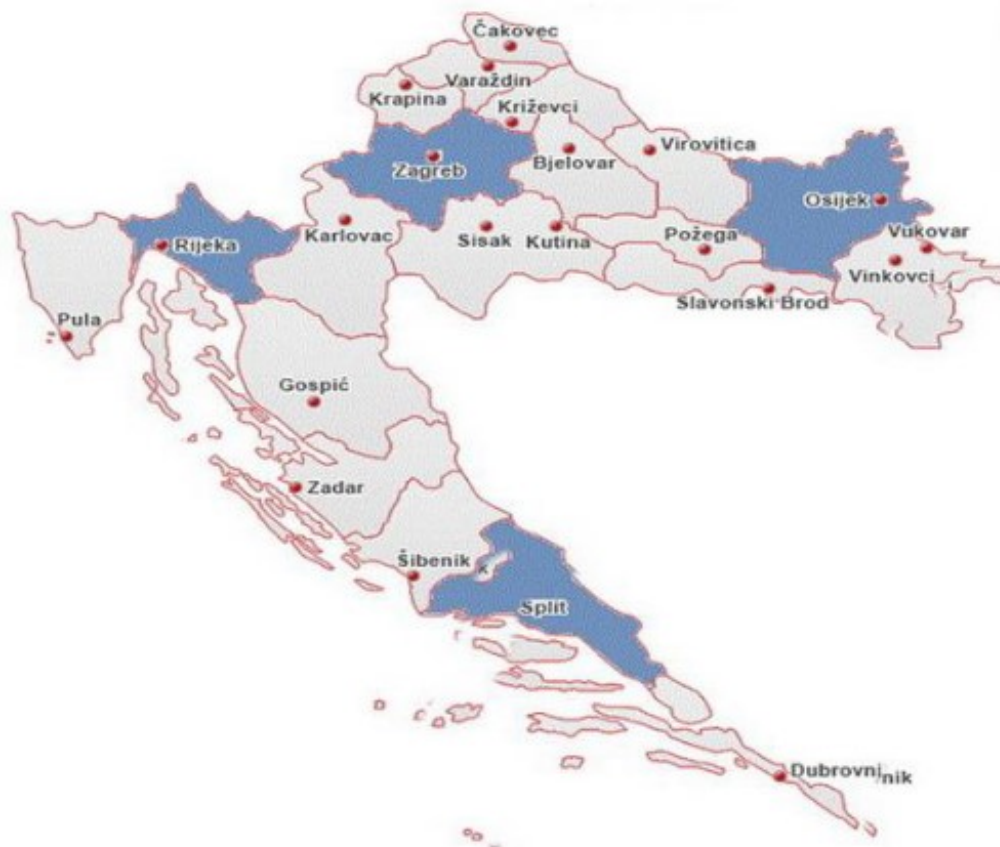
Definicija urbanih aglomeracija temelji se na dva ključna kriterija. Prvi je udio dnevnih migracija prema središtu aglomeracije, pri čemu se uzimaju u obzir lokalne jedinice u kojima više od 30% stanovništva dnevno migrira prema glavnom gradskom središtu. Drugi kriterij odnosi se na prostorni kontinuitet, odnosno da lokalne jedinice koje ulaze u sastav aglomeracije budu prostorno povezane. Osim ovih osnovnih uvjeta, prilikom formiranja urbanih aglomeracija i urbanih područja koja uključuju više jedinica lokalne samouprave, obavezan je postupak savjetovanja sa svim uključenim lokalnim vlastima. Dodatno, mogu se primijeniti i dodatni kriteriji kako bi se bolje sagledale specifičnosti i interesi pojedinih područja, te uključile sve jedinice koje imaju zajedničke razvojne ciljeve i potrebe (Krpan, 2020).

Veća urbana područja su gradovi koji prema posljednjem popisu stanovništva broje više od 35.000 stanovnika i nisu uključeni u urbane aglomeracije. Ovi gradovi često djeluju kao regionalni centri s razvijenom infrastrukturom i uslugama koje opslužuju širu okolinu, ali zadržavaju svoju administrativnu i funkcionalnu autonomiju u odnosu na veće urbane aglomeracije.

Manja urbana područja obuhvaćaju gradove s manje od 35.000 stanovnika, no njihova središnja naselja broje više od 10.000 stanovnika ili su administrativna sjedišta županija. Ovi gradovi, iako manji po veličini, često imaju ključnu ulogu u upravljanju i organizaciji javnih usluga za okolne ruralne i poluurbane zajednice.

Urbana područja također mogu uključivati susjedne jedinice lokalne samouprave, čime se omogućuje fleksibilnije definiranje granica, ovisno o specifičnim funkcionalnim potrebama i interesima. Ako dva ili više urbanih područja graniče, ta se područja mogu smatrati jedinstvenim urbanim prostorom, što omogućuje bolju integraciju politika razvoja i planiranja unutar zajedničkog okvira. Ovaj pristup podržava ciljeve održivog razvoja kroz koordinaciju resursa, infrastrukture i usluga u većim urbanim regijama.

Slika 2. Urbane aglomeracije u RH - 2020. godine

Izvor: <https://www.rijeka.hr/urbane-aglomeracije-osijek-rijeka-split-zagreb-usporedba-rezultata-poslovanja-poduzetnika-2014-godini/> Pristup 20.08.2024.

Urbana područja igraju ključnu ulogu u pružanju usluga i poticanju razvoja za okolne regije, uključujući manja naselja i ruralne krajeve. Ona djeluju kao centri gospodarskih aktivnosti, inovacija i kulturnog života, te su značajni izvori ljudskog kapitala. Kao takva, urbana središta nude brojne prilike za gospodarski napredak, tehnološki razvoj i kreativno izražavanje, čime potiču šire regionalne i nacionalne procese rasta (Krpan, 2020).

Međutim, zbog visoke koncentracije stanovništva i gospodarskih aktivnosti, ovi prostori suočavaju se s nizom izazova. Među njima su visoke stope nezaposlenosti, socijalna isključenost i rastući problemi siromaštva, što često dovodi do povećanog pritiska na javne resurse i usluge. Također, urbana područja karakterizira visoka razina potrošnje energije i povećana emisija stakleničkih plinova, što doprinosi pogoršanju okolišnih uvjeta i klimatskih promjena.

Zbog toga je od iznimne važnosti ojačati urbane centre kako bi se nastavili razvijati kao motori gospodarskog rasta, ali istovremeno iskoristiti njihov potencijal za rješavanje suvremenih društvenih i okolišnih problema. Ključno je usmjeriti napore prema smanjenju socijalnih nejednakosti, poticanju socijalne uključenosti i borbi protiv siromaštva, čime bi se poboljšala kvaliteta života svih građana. Uz to, važno je raditi na smanjenju energetske potrošnje kroz inovacije u tehnologiji i infrastrukturi, poticati obnovljive izvore energije i održive prakse te se usmjeriti prema prelasku na gospodarstvo s niskom emisijom ugljika (Krpan, 2020).

Prelazak na ugljično-neutralno gospodarstvo zahtijeva integrirani pristup koji uključuje planiranje energetske učinkovitih sustava, ulaganje u infrastrukturu za čiste tehnologije i promociju održivih oblika mobilnosti. To znači smanjenje oslanjanja na fosilna goriva, povećanje korištenja obnovljivih izvora energije, poput solarne, vjetroelektrične i geotermalne energije, te uvođenje pametnih energetske mreže koje bi optimizirale potrošnju i distribuciju energije. Uz to, urbanističko planiranje treba se orijentirati na smanjenje emisija kroz promicanje održivog prijevoza, biciklističkih i pješćkih staza te javnog prijevoza s niskim emisijama.

3.2. Kriteriji definiranja urbanih aglomeracija u Republici Hrvatskoj

Temelj za određivanje urbanih područja u Republici Hrvatskoj nalazi se u Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 19/13), članku 5., koji definira grad kao jedinicu lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije ili svako mjesto s više od 10.000 stanovnika, a koje čini urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. Također, zakon predviđa da se u grad kao jedinicu lokalne samouprave mogu uključiti i prigradska naselja koja su povezana gospodarskim i društvenim vezama s gradom, te svakodnevnim migracijama stanovništva i lokalnim potrebama. Članak 19.a. tog Zakona dodatno definira velike gradove kao "jedinice lokalne samouprave koje su gospodarska, financijska, kulturna, zdravstvena, prometna i znanstvena središta šireg okruženja i imaju više od 35.000 stanovnika".

Prema Zakonu o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, člankom 14., uspostavljena je kategorizacija urbanih područja prema broju stanovnika:

- Urbane aglomeracije obuhvaćaju četiri najveća grada (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek) s preko 100.000 stanovnika prema popisu iz 2011. godine.
- Veća urbana područja uključuju gradove s više od 35.000 stanovnika.
- Manja urbana područja odnose se na gradove s više od 10.000 stanovnika u središnjim naseljima ili koji služe kao sjedišta županija (Grad Zagreb, 2016).

Granice urbanih aglomeracija određuju se prema administrativnim granicama jedinica lokalne samouprave koje čine tu aglomeraciju. Odluku o granicama donosi ministar regionalnog razvoja i fondova EU, na prijedlog središnjeg grada aglomeracije, uz prethodno mišljenje svih uključenih lokalnih jedinica i nadležnog ministarstva za prostorno uređenje (Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja), kako je definirano člankom 14. stavkom 4. Zakona (Grad Zagreb, 2016).

Za veća i manja urbana područja, granice se također temelje na administrativnim granicama grada, ali mogu biti proširene uključivanjem susjednih lokalnih jedinica ili njihovih dijelova, uz suglasnost njihovih predstavničkih tijela, sukladno članku 14. stavku 7. Zakona. Prema Metodologiji za definiranje obuhvata urbanih područja u RH, osnovni kriterij za uključivanje lokalnih jedinica u urbana područja je udio dnevnih migranata koji se kreće prema središtu urbanog područja, a koji mora biti najmanje 30%. Ovaj kriterij smatra se primjerenim na nacionalnoj razini za definiranje urbanih područja te je usklađen s definicijom i kriterijima koje koristi Eurostat za LUZ-ove (Large Urban Zone).

Druga faza uključuje mogućnost dodavanja ili isključivanja određenih lokalnih jedinica iz urbanog područja na temelju specifičnih funkcionalnih veza ili razvojnih potreba koje nisu obuhvaćene kriterijem dnevnih migracija, a koje predlaže središnji grad urbanog područja (Grad Zagreb, 2016).

3.3. Studij slučaja: Zagreb

Urbano područje Zagreba pokriva površinu od 2.826,5 km², što predstavlja 57% ukupne površine Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije. Na tom području, prema popisu stanovništva iz 2011. godine, živi 1.086.528 stanovnika, što čini 88% stanovništva tih triju županija. Stanovnici su raspoređeni u 599 naselja, što je 50% ukupnog broja naselja svih

triju županija. Urbano područje Zagreba obuhvaća više od četvrtine ukupnog stanovništva Hrvatske (25,35%), a dodatni broj stanovnika gravitirajućim jedinicama lokalne samouprave (JLS) koje nisu službeno uključene u aglomeraciju dodatno povećava ovaj broj (Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017).

Grad Zagreb, kao cijela administrativna cjelina, uključen je u zagrebačku urbanu aglomeraciju, dok Zagrebačka županija sudjeluje sa 61% svoje površine, što obuhvaća 256.689 stanovnika (81% stanovništva županije) i 449 naselja (64% naselja županije). Krapinsko-zagorska županija uključena je sa 24% svoje površine, 39.822 stanovnika (30% od ukupnog stanovništva) i 82 naselja (30% naselja u županiji). Prosječna gustoća naseljenosti u aglomeraciji iznosi 373,25 stanovnika po km², dok se, isključujući Grad Zagreb, ta gustoća smanjuje na 129,35 stanovnika po km², što je i dalje znatno iznad nacionalnog prosjeka od 75,71 stanovnika po km². Prosječna površina jedinica lokalne samouprave uključenih u aglomeraciju iznosi 96 km², dok se bez Grada Zagreba taj prosjek smanjuje na 77,1 km² (Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017).

Jednice lokalne samouprave unutar zagrebačke aglomeracije razlikuju se po veličini stanovništva. Primjerice, najmanja općina Luka ima 1.351 stanovnika, dok Grad Zagreb broji 790.017 stanovnika. Razvojne razine, prema indeksu razvijenosti, također variraju, pri čemu najslabije razvijena općina Pokupsko ima indeks od 70,43% nacionalnog prosjeka (2013.), dok je Grad Zagreb na najvišoj razini s indeksom od 139,82%.

Europski kontekst zagrebačke urbane aglomeracije može se sagledati kroz usporedbu s velikim urbanim aglomeracijama Europske unije, poznatim kao FUA (Functional Urban Area). Zagrebačka aglomeracija uspoređuje se s gradovima koji imaju sličan broj stanovnika, među kojima su Oslo (Norveška), Helsinki (Finska), Riga (Latvija), Amsterdam (Nizozemska) i Sofija (Bugarska). Ove aglomeracije broje između 1.000.000 i 1.500.000 stanovnika. U toj kategoriji nalazi se još 31 aglomeracija, od kojih 26 nisu glavni gradovi država (Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017)..

Sagledavanje zagrebačke aglomeracije u kontekstu gradova unutar 300 km od Zagreba, do kojih je moguće putovati unutar četiri sata vožnje, uključuje gradove poput Venecije (612.000 stanovnika), Beča (2.179.000 stanovnika), Bratislave (601.000 stanovnika), Budimpešte (3.303.000 stanovnika), Beograda (1.700.000 stanovnika) i Splita (200.000 stanovnika). Ovi

gradovi igraju važnu ulogu u definiranju europskog okruženja zagrebačke aglomeracije te imaju utjecaj na prostorni i gospodarski razvoj ovog područja.

Istraživanja o interakciji zagrebačke urbane aglomeracije s regijama u njenom susjedstvu usmjerena su na razumijevanje kako se razvojne strategije zagrebačkog područja odražavaju na razvoj susjednih regija. Analiziraju se i potencijalni konkurentski ili komplementarni odnosi između sadržaja razvijenih u zagrebačkoj aglomeraciji i onih u susjednim regijama, kao i međusobni utjecaji između Zagreba i njegovih susjednih područja (Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017).

Velike urbane aglomeracije u širem susjedstvu zagrebačke urbane aglomeracije uključuju nekoliko značajnih europskih gradova s više od 500.000 stanovnika. Među njima su Rim (3.457.690 stanovnika), Milano (3.076.643 stanovnika), Budimpešta (3.303.000 stanovnika), München (2.531.706 stanovnika), Beograd (1.700.000 stanovnika), Bologna (743.965 stanovnika), Firenca (696.767 stanovnika), Venecija (612.000 stanovnika), Padova (605.709 stanovnika), Verona (563.952 stanovnika) i Linz (532.995 stanovnika). U susjedstvu Zagreba nalaze se i glavni gradovi manjih urbanih aglomeracija poput Ljubljane, Sarajeva, Prištine, Skoplja i Podgorice. Također, značajni gradovi u geostrateški važnim područjima uključuju Graz, Klagenfurt, Sambotel, Veliku Kanižu, Kapošvar, Pečuh, Maribor, Celje, Udine, Trst, Banja Luku, Cazin te hrvatske gradove Split, Rijeku, Osijek, Karlovac, Sisak, Varaždin, Bjelovar i Daruvar.

Urbana aglomeracija Zagreb pokriva ukupnu površinu od 2.911,3 km², a uključuje 599 naselja, od kojih je 12 urbanih. Prema popisu iz 2011. godine, na ovom području živi 1.086.528 stanovnika, što predstavlja oko četvrtinu ukupnog stanovništva Hrvatske. U razdoblju između popisa, zabilježen je porast broja stanovnika od 1,8%, što je dinamičnije od prosječnog rasta stanovništva na nacionalnoj razini, ali i u samom Zagrebu. Najveći demografski rast bilježi dio Zagrebačke županije, s povećanjem populacije od 4,3%, osobito u satelitskim gradovima poput Dugog Sela, Zaprešića, Samobora i Velike Gorice, kao i u okolnim općinama. Ovaj rast uglavnom je rezultat pozitivne migracijske bilance, pri čemu populacija raste zbog useljavanja, dok prirodni prirast igra manju ulogu (Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017).

Policentrična urbana struktura Zagreba i okolnih gradova oblikuje okosnicu budućeg razvoja ovog urbanog područja. Stupanj urbanizacije na području zagrebačke aglomeracije 2011. godine iznosio je 76,6%, dok je u samom Gradu Zagrebu bio čak 93,9%. To ukazuje na visok stupanj urbanizacije i razvijenosti ovog područja, čime se Zagreb pozicionira kao ključni pokretač gospodarskog i društvenog razvoja. Migracijski saldo također je pozitivan, pri čemu se u grad slijeva veći broj migranata nego što ih napušta područje aglomeracije, što potvrđuje status Zagreba kao središta imigracijskih kretanja.

Dnevne migracije stanovništva ključni su pokazatelj funkcionalne povezanosti između Zagreba i okolnih gradova te odražavaju procese suburbanizacije u okolini grada. Prema podacima, oko 86.000 zaposlenih osoba dnevno putuje na posao u Zagreb iz područja zagrebačke aglomeracije, što čini 29,8% radnih mjesta u gradu. Ovaj udio čini 55,8% zaposlenih stanovnika u cijeloj aglomeraciji, što jasno pokazuje važnost Zagreba kao središta zapošljavanja za okolna naselja. Osim radnika, dnevno u Zagreb dolazi i oko 14.000 učenika i studenata iz šireg područja aglomeracije (Gradski ured za stratejsko planiranje i razvoj Grada, 2017).

S druge strane, migracije iz Zagreba prema okolnim područjima znatno su slabije, s oko 16.000 osoba koje dnevno putuju iz Zagreba na posao u okolne gradove i općine. Također, unutar samog Grada Zagreba bilježi se intenzivna "interna" migracija, pri čemu više od 30.000 ljudi dnevno putuje iz jednog u drugo naselje unutar grada zbog posla. Broj radnih mjesta i njihova prostorna raspodjela unutar aglomeracije glavni su privlačni faktori kako za trajne, tako i za dnevne migracije te jedan od ključnih pokazatelja gospodarskog razvoja urbanih aglomeracija.

U posljednjim godinama, Grad Zagreb bilježi relativno stabilan gospodarski rast i povećanje zapošljavanja u usporedbi s ostatkom Hrvatske, što dodatno privlači migrante iz drugih dijelova zemlje. Zajedničko strateško planiranje između Grada Zagreba i okolnih jedinica lokalne samouprave unutar aglomeracije trebalo bi potaknuti daljnji razvoj cijelog urbanog područja. Posebna pažnja treba se posvetiti stvaranju novih radnih mjesta, osobito za mlade, izgradnji potrebne komunalne infrastrukture, poboljšanju prometne povezanosti te povećanju ukupne kvalitete života. Time bi zagrebačka okolica postala još atraktivnija za stanovanje i investiranje, što bi ujedno smanjilo opseg dnevnih migracija prema Zagrebu i potaknulo ravnomjerniji razvoj cijelog područja.

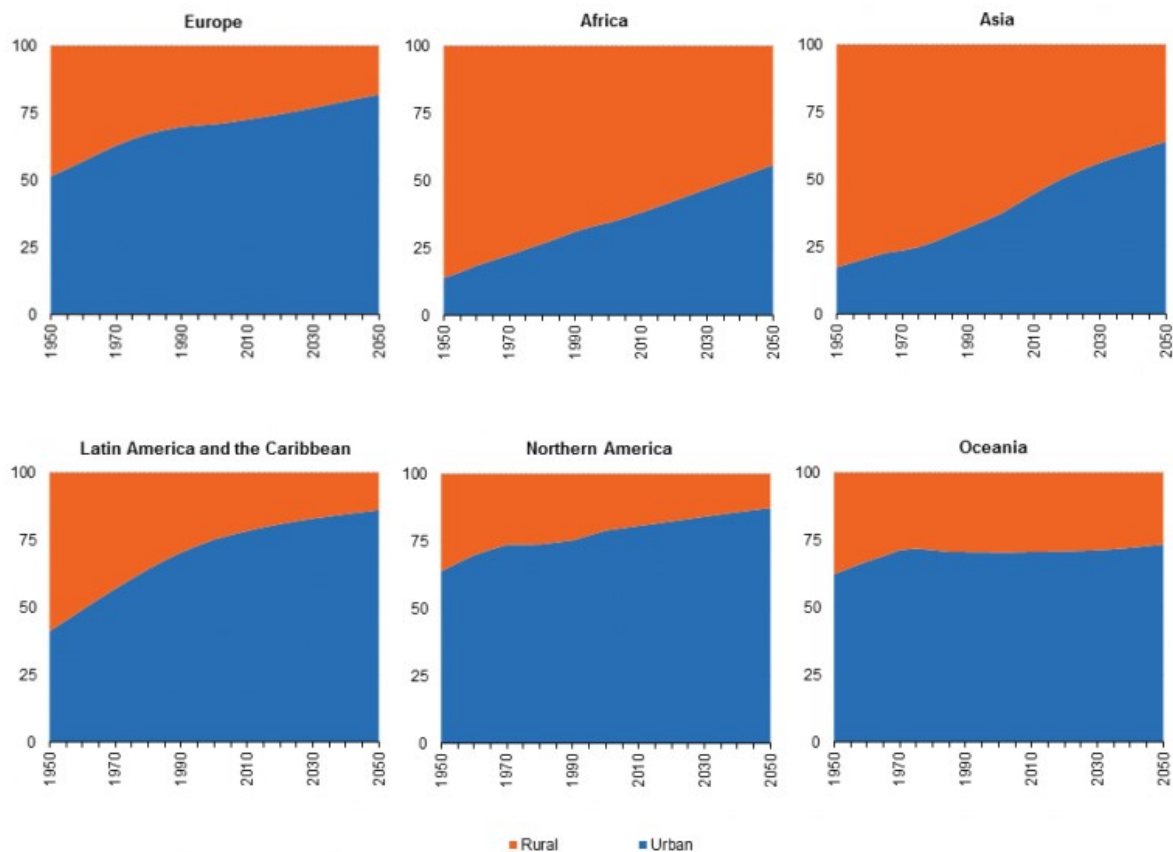
4. URBANE AGLOMERACIJE U EUROPSKOJ UNIJI

4.1. Uvod u urbane aglomeracije u Europskoj Uniji

Tijekom povijesti, gradovi su bili u središtu društvenih, kulturnih i gospodarskih promjena. Od širenja grčkih i rimskih civilizacija, preko talijanske renesanse, pa sve do industrijske revolucije u Ujedinjenom Kraljevstvu, gradovi su bili ključni pokretači razvoja. S vremenom se Europa postupno transformirala iz pretežno ruralne i poljoprivredne zajednice u urbani kontinent. Prema podacima Ujedinjenih naroda, više od polovice europskog stanovništva živjelo je u urbanim područjima do 1950. godine (slika 3).

Urbane aglomeracije unutar Europske unije danas imaju iznimno važnu ulogu kao pokretači gospodarskog rasta, inovacija i društvenih promjena. S obzirom na visoku koncentraciju stanovništva i gospodarskih aktivnosti, one postaju ključni centri razvoja u nacionalnim i regionalnim okvirima. Istovremeno, ove aglomeracije suočavaju se s nizom izazova, poput socijalne nejednakosti, održivosti okoliša i potrebe za prilagodbom infrastrukturnih kapaciteta. U skladu s tim, Europska unija ulaže značajne napore u razvijanje politika i strategija koje će osigurati održiv rast i poboljšanje kvalitete života u urbanim središtima, ističući važnost uravnoteženog razvoja koji uzima u obzir i ruralne prostore. Razvoj urbanih aglomeracija unutar Europske unije postavlja temelj za daljnju integraciju i povezanost unutar europskog kontinenta, pri čemu se ističe važnost funkcionalnih urbanih područja (FUA) kao ključnih čimbenika koji oblikuju suvremenu urbanu stvarnost Europe (Eurostat, 2016).

Slika 3. Udio gradskog i ruralnog stanovništva, 1950.–2050.

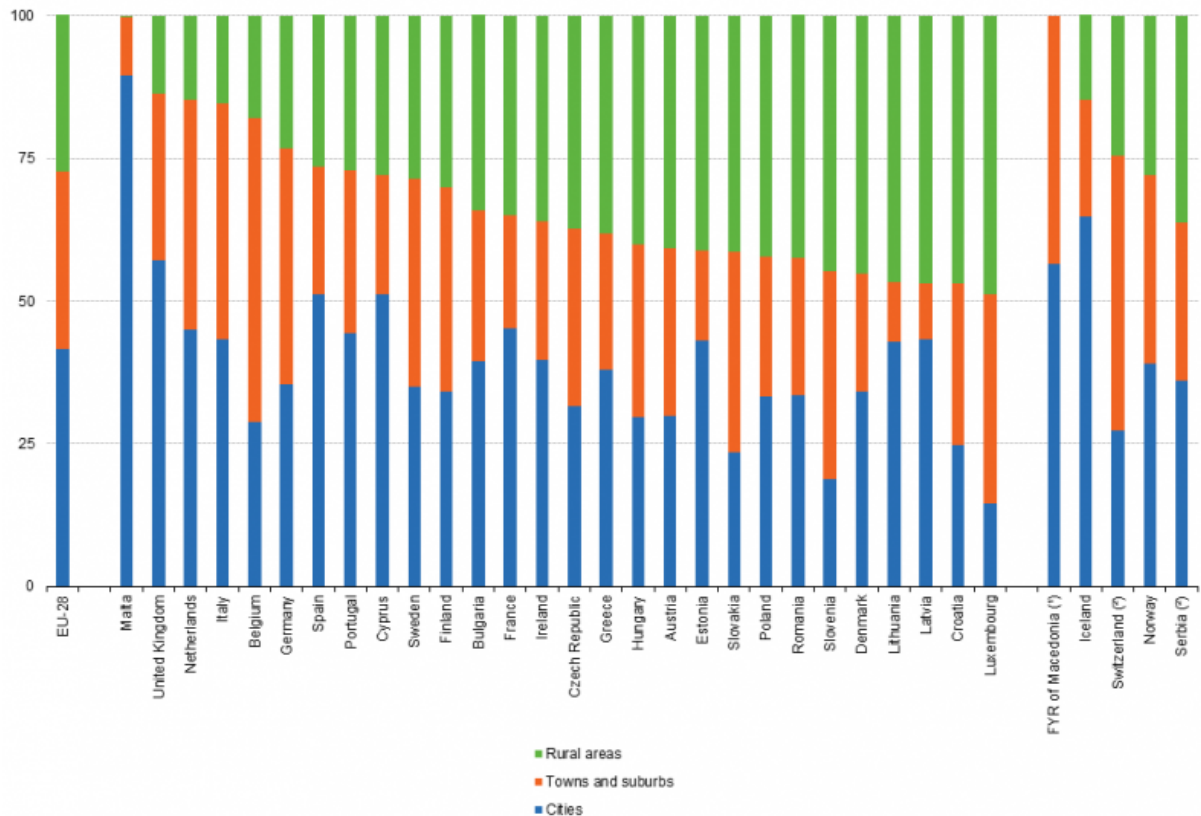
Izvor: <https://shorturl.at/dpAw5> Pristup 23.08.2024.

Prostorna raspodjela gradova unutar Europe značajno varira, pri čemu je karakteristična visoka koncentracija relativno malih gradova i naselja koja su raspoređena na policentričan način. Ovaj obrazac odražava povijesni razvoj kontinenta, koji je doveo do fragmentirane političke strukture s oko 50 država rasprostranjenih diljem Europe. Za razliku od Europe, u nekim dijelovima Azije i Sjeverne Amerike, veći dio urbanog stanovništva koncentriran je u manjem broju vrlo velikih gradova.

Prema definiciji Ujedinjenih naroda, megagrad je urbana aglomeracija s više od 10 milijuna stanovnika. Prema tom kriteriju, unutar Europske unije nalaze se samo dva megagrada: Pariz i London. Od ukupno 29 megagrada u 2015. godini, Tokio (Japan) bio je najveći grad na svijetu, s aglomeracijom koja je brojila 38,0 milijuna stanovnika. Slijedili su Delhi (Indija) s 25,7 milijuna, Šangaj (Kina) s 23,7 milijuna, te Meksiko City (Meksiko), Mumbai (Indija) i São Paulo (Brazil), svaki s oko 21 milijun stanovnika. Gradovi poput Pekinga (Kina) i Osake (Japan) imali su nešto više od 20 milijuna stanovnika (Eurostat, 2016).

U usporedbi s tim globalnim megagrafovima, Pariz i London imali su relativno manji broj stanovnika, svaki s manje od 11 milijuna. U tom kontekstu, njihova populacija činila je manje od trećine stanovništva Tokija. Osim toga, dvije druge europske metropole našle su se na globalnom popisu megagraдова: Istanbul u Turskoj s 14,2 milijuna stanovnika i Moskva u Rusiji s 12,2 milijuna.

Slika 4. Raspored stanovništva, prema stupnju urbanizacije, 2014

Izvor: <https://shorturl.at/2eo1w> Pristup 23.08.2024.

Urbana područja unutar Europske unije često su obilježena visokim koncentracijama gospodarskih aktivnosti, zaposlenosti i bogatstva, što potvrđuju i svakodnevni priljevi radnika u najveće europske gradove. Ovi urbani centri predstavljaju žarišta inovacija, distribucije i potrošnje, te nude brojne prilike za osobni i poslovni razvoj. Međutim, uz te prilike dolazi i niz društvenih nejednakosti, što stvara fenomen poznat kao "urbani paradoks". Tako u mnogim europskim gradovima, ljudi koji vode udoban život često žive u neposrednoj blizini onih koji se suočavaju sa značajnim izazovima, poput nedostatka adekvatnog stambenog prostora, siromaštva ili kriminala. Ovaj kontrast između mogućnosti i poteškoća obično je

izraženiji u gradovima nego na razini cijelih država, što čini urbane sredine posebno osjetljivima na nejednakost (Eurostat, 2016).

Razlike u veličini i prostornoj raspodjeli urbanih razvojnih područja unutar EU-a također su značajne. Na primjer, Nizozemska je poznata po visokoj gustoći naseljenosti i velikom udjelu urbaniziranog prostora, dok se u većini nordijskih zemalja i unutrašnjosti Iberskog poluotoka mogu naći mnogo niže razine korištenja zemljišta za urbane svrhe. Svaka država članica Europske unije ima specifičnu povijest teritorijalnog razvoja. Tako su, primjerice, u većini istočnih i baltičkih članica EU-a zbog planskog gospodarstva i odsutnosti tržišta nekretnina nastali kompaktni urbani prostori. Od sredine 20. stoljeća, većina Europe bilježi širenje gradova i povećanje broja stanovnika, pri čemu su se ljudi često odlučivali za preseljenje iz središta gradova u predgrađa, koje predstavljaju hibridna područja s obilježjima i urbanih i ruralnih sredina. Ovaj trend doveo je do sve manje jasne granice između urbanih i ruralnih područja (Eurostat, 2016).

Glavni gradovi često imaju ključnu ulogu u urbanom razvoju unutar Europske unije. Oni su često centri konkurentnosti i zaposlenosti te pokretači inovacija i rasta, ali i središta obrazovanja, znanosti te socijalne, kulturne i etničke raznolikosti. Usporedba gospodarskih performansi europskih gradova pokazuje da glavne metropole, osobito one u glavnim gradskim regijama, uglavnom nadmašuju ostale urbane sredine. U nekim državama članicama EU-a, glavni gradovi privlače investicije i resurse, stvarajući oblik "kapitalne magnetizma", što vodi ka monocentričnom urbanom razvoju. Ova koncentracija resursa u glavnim gradovima može imati pozitivne ili negativne učinke na nacionalno gospodarstvo. S jedne strane, koncentracija bogatstva i prihoda u glavnim gradovima može stimulirati gospodarski rast u okolnim regijama, dok s druge strane, može izazvati daljnje nejednakosti između glavnih gradova i ostatka države (Eurostat, 2016).

4.2. Politike i strategije Eu za urbani razvoj

Urbani razvoj u Europskoj uniji (EU) igra ključnu ulogu u postizanju održivog gospodarskog, socijalnog i okolišnog napretka. S obzirom na to da više od 70% stanovništva Europske unije živi u urbanim područjima, Europska komisija je prepoznala potrebu za uspostavljanjem jasnih politika i strategija usmjerenih na poboljšanje kvalitete života u gradovima, rješavanje

društvenih nejednakosti te poticanje inovacija i održivog rasta. Strategije EU za urbani razvoj fokusiraju se na integrirani pristup, koji uključuje ekonomske, socijalne i ekološke aspekte razvoja, s ciljem rješavanja izazova poput urbanizacije, klimatskih promjena, zagađenja, siromaštva i socijalne isključenosti (Ionescu i sur., 2024).

Jedna od ključnih politika EU za urbani razvoj je Agenda za održivi urbani razvoj, poznata i kao Pakt iz Amsterdama. Usvojena 2016. godine, ova agenda prepoznaje ključnu ulogu gradova u postizanju ciljeva održivog razvoja (SDGs) i klimatskih ciljeva Europske unije. Pakt iz Amsterdama promiče integrirani pristup urbanom razvoju, koji podrazumijeva uključivanje različitih sektora i razina vlasti – lokalne, regionalne, nacionalne i europske – u rješavanje urbanih izazova. Ova strategija potiče suradnju između gradova i regija, čime se nastoji osigurati uravnotežen razvoj i smanjiti socioekonomske i teritorijalne razlike unutar i između urbanih područja (Ionescu i sur., 2024).

Ključni prioriteti Agende za urbani razvoj su:

- Održivi urbani prijevoz – poticanje javnog prijevoza i smanjenje emisija CO₂,
- stambeno pitanje – osiguravanje pristupačnog i adekvatnog stanovanja,
- kvaliteta zraka – borba protiv zagađenja zraka i poticanje zelenih rješenja,
- digitalna tranzicija – razvoj pametnih gradova koji koriste digitalne tehnologije za poboljšanje javnih usluga i života građana (Ionescu i sur., 2024).

Prema Europskoj komisiji, cilj ovih prioriteta je izgradnja zelenih, uključivih i otpornih gradova koji će moći odgovoriti na suvremene izazove, kao što su klimatske promjene i socijalne nejednakosti .

Kohezijska politika EU također ima značajnu ulogu u promicanju održivog urbanog razvoja. Kroz Europski fond za regionalni razvoj (EFRR) i Kohezijski fond, EU pruža financijsku podršku urbanim područjima za projekte usmjerene na smanjenje regionalnih razlika i poticanje ravnomjernog razvoja. U financijskoj perspektivi za razdoblje od 2021. do 2027. godine, najmanje 8% sredstava iz EFRR-a bit će usmjereno na održivi urbani razvoj (Mairate, 2006).

Kohezijska politika postavlja posebni naglasak na:

- Pametan rast – podržavanje inovacija, digitalizacije i stvaranje novih radnih mjesta,
- zeleni rast – financiranje projekata koji se bave obnovljivim izvorima energije, učinkovitim korištenjem resursa i smanjenjem emisija,
- socijalna uključenost – smanjenje siromaštva, povećanje pristupa obrazovanju i poboljšanje socijalnih usluga u urbanim područjima (Mairate, 2006).

Također, kroz ovu politiku potiče se suradnja između urbanih i ruralnih područja kako bi se smanjila neravnoteža u razvoju i osiguralo da koristi urbanog razvoja budu dostupne širem krugu ljudi.

Jedan od važnijih elemenata EU politike za urbani razvoj jest poticanje koncepta pametnih gradova (smart cities). EU promiče korištenje naprednih digitalnih tehnologija i rješenja koja bi gradovima omogućila učinkovitije upravljanje resursima i poboljšanje kvalitete života građana. Strategija EU za digitalnu tranziciju uključuje projekte poput uvođenja pametnih mreža, pametnog upravljanja energijom, digitalizacije javnih usluga te korištenje umjetne inteligencije u urbanom planiranju.

Program Horizon Europe (Obzor Europa) ključan je instrument za poticanje inovacija i razvoja pametnih gradova u EU. Kroz ovaj program, EU osigurava sredstva za projekte koji se bave digitalnom transformacijom i razvojem tehnologija koje pomažu gradovima u suočavanju s izazovima poput klimatskih promjena, energetske učinkovitosti i socijalne uključenosti. Europski zeleni plan, usvojen 2019. godine, predstavlja sveobuhvatnu strategiju za postizanje klimatski neutralne Europe do 2050. godine. Ova strategija izravno utječe na urbani razvoj jer postavlja ciljeve smanjenja emisija stakleničkih plinova i potiče prelazak na obnovljive izvore energije. Gradovi su ključni akteri u provedbi Zelenog plana jer su najveći potrošači energije i glavni izvori emisija (van Der Zwet i sur., 2017).

Kroz ovaj plan, EU potiče projekte koji promoviraju energetska učinkovitost u zgradarstvu, održivi prijevoz, zelene javne površine te cirkularno gospodarstvo. Urbanističko planiranje unutar Zelenog plana fokusira se na razvoj održivih gradova, koji smanjuju svoj negativan utjecaj na okoliš kroz korištenje zelene infrastrukture, smanjenje otpada i promociju javnog prijevoza.

Nakon pandemije COVID-19, EU je pokrenula Mehanizam za oporavak i otpornost (RRF) kako bi pomogla državama članicama u oporavku i jačanju otpornosti njihovih gospodarstava. Ovaj mehanizam također uključuje značajna sredstva za urbani razvoj, s naglaskom na zelene i digitalne projekte. Kroz RRF, gradovi mogu financirati projekte koji jačaju infrastrukturu, poboljšavaju energetske sustave i omogućuju otpornost na buduće krize.

4.3. Studija slučaja: Beč

Beč je jedan od najdinamičnijih urbanih centara u Europi, a njegov brz urbani rast ključni je čimbenik u stvaranju veće metropolitanske regije koja obuhvaća veliki broj lokalnih jedinica vlasti. Metropolitanska regija Beča nije formalno definirana kao administrativno područje, već se proteže na 7.552 km² i uključuje sam Beč, dijelove Donje Austrije i dijelove regije Burgenland. Ova regija je integrirana u strategiju Stadtregion+ koja je usvojena 2011. godine, a koja naglašava važnost koordinacije i održivog razvoja metropolitanskog područja (SPIMA, 2017).

Prema podacima iz 2015. godine, metropolitansko područje Beča (Slika 5) brojilo je 2,75 milijuna stanovnika, s prosječnom gustoćom naseljenosti od 365 stanovnika po km². Ova brojka potvrđuje Beč kao ključni gospodarski i demografski centar, ali i kao jedno od najatraktivnijih mjesta za život u Europi. Visok teritorijalni potencijal Beča proizlazi iz njegove raznolike geografije koja uključuje urbane prostore, prirodna područja, ali i široke gospodarske mogućnosti (SPIMA, 2017).

urbanim prostorima, s naglaskom na dugoročne koristi za stanovništvo. U tom smislu, gradska strategija posebno naglašava kvalitetu života, koja se postiže pametnim planiranjem i održivim korištenjem resursa.

U sklopu strategije Stadregion+, Beč teži uspostavljanju bolje povezanosti s okolnim regijama kroz unapređenje prometne infrastrukture i usluga, kao i stvaranje uvjeta za ekonomski rast u prigradskim područjima. Ovaj policentrični pristup omogućava bolje uravnoteženje između urbanih i ruralnih područja te smanjuje pritisak na gradsko središte (SPIMA, 2017).

Beč predstavlja dinamično metropolitansko područje koje je tijekom godina doživjelo značajan urbani rast, što je rezultiralo formiranjem šire metropolitanske regije koja uključuje dijelove Donje Austrije i Gradišća. Iako nema formalni administrativni status, metropolitansko područje Beča prostire se na 7.552 km² i uključuje 268 općina. Ovaj prostor nema konsolidirano tijelo za metropolitansko planiranje, ali nekoliko organizacija aktivno podržava koordinaciju prostornog razvoja. Na primjer, Planungsgemeinschaft Ost koordinira planiranje između Beča, Donje Austrije i Gradišća, dok Stadt-Umland Management okuplja vanjske bečke okruge i susjedne općine u cilju provođenja zajedničkih projekata. Organizacija Verkehrsbund Ostregion koordinira javni prijevoz između Beča i susjednih regija.

Prostorni razvoj Beča obilježen je kontinuiranom urbanizacijom i zbijanjem uz glavne infrastrukturne koridore. Uz to, populacija Beča ubrzano raste, s predviđenjem povećanja broja stanovnika za oko 400.000 u sljedećih 10-20 godina. Ovaj demografski rast stvara sve veće zahtjeve za stambenim prostorom i zapošljavanjem, dok rast cijena zemljišta predstavlja značajan izazov u osiguravanju pristupačnih stambenih opcija. Usto, Beč se suočava s potrebom za poboljšanjem prometne infrastrukture kako bi zadovoljio potrebe svakodnevnih migracija stanovništva koje živi ili radi u Beču i okolnim područjima (SPIMA, 2017).

Policentrični prostorni razvoj prepoznaje se kao prilika za učinkovitiju raspodjelu zemljišnih funkcija i bolju integraciju planova brojnih općina unutar metropolitanskog područja. Međutim, glavni izazov je postići dogovor među različitim općinama kako bi se razvila zajednička strategija za upravljanje urbanim rastom. Konsenzus među ključnim dionicima od presudne je važnosti za održivi razvoj Beča i okolnih regija, osobito u kontekstu kontinuiranog rasta stanovništva i potrebe za koordiniranim prostornim planiranjem. Unatoč

tim izazovima, Beč uspješno balansira rast s održivim razvojem, te se kontinuirano trudi unaprijediti kvalitetu života svojih građana kroz integrirane prostorne i infrastrukturne strategije.

5. KOMPARATIVNA ANALIZA URBANIH AGLOMERACIJA U HRVATSKOJ I EU

5.1. Izazovi u razvoju urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU

Razvoj urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i Europskoj uniji suočava se s nizom izazova koji su povezani s gospodarskim, demografskim, socijalnim i okolišnim aspektima urbanizacije. Ovi izazovi proizlaze iz ubrzane urbanizacije, rasta stanovništva u gradovima, ali i sve većih pritisaka na infrastrukturu, stambeni prostor, promet, javne usluge i okoliš. Iako su ti izazovi univerzalni, specifičnosti Hrvatske i pojedinih europskih zemalja čine svaki kontekst jedinstvenim, s različitim prioritetima i poteškoćama.

Jedan od glavnih izazova urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU odnosi se na demografske promjene. U mnogim europskim gradovima bilježi se porast stanovništva, što stvara pritisak na stambeni sektor, infrastrukturu i javne usluge. Istovremeno, ruralna područja i manji gradovi suočavaju se s padom broja stanovnika, što uzrokuje demografski neravnotežu. U Hrvatskoj, primjerice, Zagreb i njegovo metropolitansko područje bilježe kontinuirani rast stanovništva, dok mnoga druga područja, osobito u Slavoniji i dalmatinskom zaleđu, bilježe depopulaciju. Ovaj trend dovodi do neravnomjernog razvoja i dodatno pogoršava društvene i gospodarske nejednakosti.

Rast urbanih aglomeracija stvara sve veće zahtjeve za izgradnjom i održavanjem infrastrukture, uključujući prometne sustave, vodovod, odvodnju, energetska mrežu i digitalnu infrastrukturu. Mnogi europski gradovi suočavaju se s problemom zastarjelih ili preopterećenih infrastrukture koje nisu u stanju podržati daljnji rast populacije. U urbanim aglomeracijama Hrvatske, poput Zagreba, Splita ili Rijeke, postoji potreba za modernizacijom prometne infrastrukture, osobito javnog prijevoza, kako bi se smanjile gužve i emisije stakleničkih plinova. Nadalje, održavanje i proširenje osnovnih usluga, poput vodovoda i odvodnje, zahtijeva značajna ulaganja kako bi se osigurao dugoročno održiv rast gradova.

U većim urbanim centrima EU, uključujući Pariz, London i Beč, problem pristupačnog stanovanja postaje sve izraženiji. Rastuće cijene nekretnina i manjak stambenih jedinica tjeraju stanovništvo u predgrađa, čime se dodatno pogoršava suburbanizacija i prometna

zagušenja. Slični trendovi prisutni su i u hrvatskim gradovima, osobito u Zagrebu, gdje visoke cijene stanovanja postaju sve veći problem za mlade obitelji i srednju klasu. Osiguravanje pristupačnih stambenih jedinica i regulacija tržišta nekretnina ključni su izazovi za održivi urbani razvoj u Hrvatskoj i EU.

Jedan od najvažnijih izazova urbanih aglomeracija u Europi i Hrvatskoj odnosi se na okolišne probleme, osobito u kontekstu klimatskih promjena. Urbanizacija dovodi do povećane potrošnje energije, veće emisije stakleničkih plinova i veće količine otpada. Gradovi moraju razvijati strategije za smanjenje svojeg ekološkog otiska kroz održivo korištenje resursa, povećanje energetske učinkovitosti i promicanje obnovljivih izvora energije. Klimatske promjene dodatno pojačavaju izazove s kojima se suočavaju gradovi, uključujući sve češće ekstremne vremenske uvjete poput poplava, toplinskih valova i suša, što zahtijeva bolje planiranje i prilagodbu urbanih područja.

5.2. Demografska komparativna analiza

Demografski razvoj urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i Europskoj uniji (EU) suočava se s brojnim izazovima koji proizlaze iz promjena u broju stanovnika, migracijskih tokova, starenja populacije i urbanizacije. Ovi izazovi utječu na gradove na različite načine, ovisno o specifičnim karakteristikama svake zemlje i grada. Usporedba ključnih demografskih karakteristika urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU otkriva različite obrasce rasta stanovništva, migracija i demografskog starenja.

U Hrvatskoj i većem dijelu Europske unije urbanizacija je kontinuirani proces koji dovodi do koncentracije stanovništva u velikim gradovima i metropolitanskim područjima. Ipak, postoje značajne razlike u tempu urbanizacije između država članica. Dok zemlje poput Njemačke, Francuske i Nizozemske bilježe stabilan rast stanovništva u urbanim centrima, istočnoeuropske zemlje, uključujući Hrvatsku, suočavaju se s padom stanovništva u ruralnim i poluurbanim područjima. U Hrvatskoj, glavni rast stanovništva bilježi Zagreb, dok mnoga druga područja, osobito ruralni krajevi i manji gradovi, bilježe depopulaciju. U usporedbi s urbanim centrima zapadne Europe, Zagreb ima nižu stopu rasta, dok gradovi poput Pariza, Londona i Beča bilježe veće stope rasta, dijelom zahvaljujući migracijama.

Migracije imaju ključnu ulogu u oblikovanju demografskih trendova u urbanim aglomeracijama. Gradovi u zapadnoj Europi, poput Londona, Berlina i Pariza, doživjeli su značajan priljev migranata iz drugih dijelova Europe i svijeta. Ti gradovi privlače mladu radnu snagu, što doprinosi rastu stanovništva i demografskoj dinamici. S druge strane, zemlje istočne Europe, uključujući Hrvatsku, suočavaju se s iseljavanjem radno sposobnog stanovništva. U Hrvatskoj, unutarnje migracije uglavnom su usmjerene prema Zagrebu, dok se iseljavanje prema zapadnoeuropskim zemljama nastavlja, što dovodi do smanjenja stanovništva u manjim gradovima i ruralnim područjima. Sličan trend može se vidjeti i u drugim istočnoeuropskim gradovima poput Varšave i Sofije.

Starenje stanovništva predstavlja još jedan značajan izazov. U mnogim europskim gradovima, udio starijih osoba raste, što povećava pritisak na zdravstvene i socijalne sustave. Ovaj problem osobito je izražen u zemljama poput Italije, Njemačke i Španjolske. U Hrvatskoj je starenje stanovništva najizraženije u ruralnim područjima i manjim gradovima, dok su veći urbani centri, poput Zagreba, donekle zaštićeni zbog priljeva mladih migranata. Ipak, i Zagreb bilježi rast broja starijih osoba, što predstavlja izazov za održivost socijalnih i zdravstvenih usluga.

5.3. Socijalna komparativna analiza

Usporedba socijalnih karakteristika urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i Europskoj uniji pokazuje značajne sličnosti i razlike u pogledu izazova poput socijalne nejednakosti, pristupa obrazovanju, zdravlju i stanovanju. U mnogim urbanim područjima, socijalne razlike su posebno izražene, s jasnim razdvajanjem između bogatijih i siromašnijih dijelova gradova.

U Hrvatskoj, glavni socijalni izazovi u urbanim aglomeracijama, osobito u Zagrebu, uključuju rastuću polarizaciju između središnjih dijelova grada, gdje je koncentrirano više bogatstva, i perifernih područja, gdje su prisutniji niži životni standardi i socijalna isključenost. Ovi trendovi se također mogu vidjeti u europskim metropolama poput Pariza, Londona i Berlina, gdje su određeni dijelovi gradova postali žarišta siromaštva i nezaposlenosti. Primjerice, u Beču, koji je često hvaljen zbog svoje socijalne politike, pristupačno stanovanje i kvalitetni socijalni servisi smanjuju socijalne razlike, iako i ovdje postoje segregirane zajednice u određenim dijelovima grada.

Pristup obrazovanju također varira između hrvatskih i europskih urbanih aglomeracija. U mnogim zemljama EU, obrazovni sustavi u urbanim sredinama nastoje smanjiti nejednakosti pružanjem univerzalnog pristupa kvalitetnom obrazovanju. Međutim, u nekim gradovima Hrvatske, posebice u manje razvijenim područjima, pristup kvalitetnom obrazovanju može biti ograničen, što dodatno pojačava socijalne nejednakosti. U gradovima kao što su Zagreb i Split, obrazovne institucije su bolje opremljene, ali postoje razlike u obrazovnim mogućnostima između urbanih i ruralnih područja, što se odražava na dugoročne ekonomske i socijalne nejednakosti.

Zdravstvo je još jedno ključno područje socijalne komparacije. U mnogim europskim gradovima zdravstveni sustavi su razvijeniji i pristupačniji nego u nekim dijelovima Hrvatske, osobito u ruralnim i manje razvijenim regijama. U urbanim središtima, poput Zagreba, situacija je bolja, ali postoji potreba za daljnjim ulaganjima u zdravstvenu infrastrukturu i osiguranje jednakog pristupa zdravstvenim uslugama za sve građane, bez obzira na njihovo socioekonomsko porijeklo.

5.4. Ekonomska komparativna analiza

Ekonomski razvoj urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU pokazuje znatne razlike, osobito u pogledu stope rasta, produktivnosti i konkurentnosti. Dok su mnoge europske metropole, poput Berlina, Pariza i Londona, globalni gospodarski centri koji privlače značajne investicije i stvaraju visok broj radnih mjesta, hrvatske urbane aglomeracije, poput Zagreba i Splita, suočavaju se s izazovima koji se odnose na manju konkurentnost, niže stope investicija i ograničen gospodarski rast.

Hrvatske urbane aglomeracije često se suočavaju s problemima nezaposlenosti, posebno među mladima, te nedostatkom radnih mjesta u industrijama s visokom dodanom vrijednošću. Za razliku od toga, mnogi europski gradovi su uspješno implementirali strategije koje potiču razvoj inovacija i tehnologija, čime stvaraju visoko kvalificirana radna mjesta. Na primjer, Beč je postao prepoznat kao centar za istraživanje i razvoj, dok su gradovi poput Berlina i Londona postali globalni centri za start-up poduzeća i tehnološke industrije.

Produktivnost i gospodarski rast također se razlikuju. Gradovi u zapadnoj Europi imaju više stope produktivnosti i gospodarskog rasta u usporedbi s gradovima u istočnoj Europi, uključujući Hrvatsku. To se može pripisati većim ulaganjima u infrastrukturu, inovacije i ljudski kapital u zapadnim zemljama EU. U Hrvatskoj, ekonomski razvoj je usmjeren na nekoliko većih gradova, dok se manji gradovi i ruralne regije suočavaju s manjkom gospodarskih prilika, što potiče unutarnje migracije prema urbanim središtima, posebice prema Zagrebu.

Jedan od glavnih izazova za hrvatske urbane aglomeracije je kako privući investicije i zadržati mladu radnu snagu. Dok europski gradovi privlače međunarodne kompanije i visoko kvalificiranu radnu snagu, hrvatske aglomeracije moraju stvoriti povoljnije uvjete za poslovanje i poticati razvoj poduzetništva kako bi se postigao dugoročni gospodarski rast.

6. ZAKLJUČAK

Urbane aglomeracije postale su središta gospodarskog, socijalnog i kulturnog razvoja, ali istovremeno suočene s brojnim problemima poput prekomjerne urbanizacije, rastućih socijalnih nejednakosti, pritiska na infrastrukturu te izazova održivosti u kontekstu klimatskih promjena.

Hrvatska, poput mnogih drugih zemalja članica EU, svjedoči koncentraciji stanovništva u velikim urbanim centrima poput Zagreba, dok manja naselja i ruralna područja pate od depopulacije i smanjenog gospodarskog potencijala. Migracijski tokovi unutar i izvan zemlje dodatno pojačavaju ove izazove, čime se stvara dinamična, ali i neravnomjerna slika demografskog razvoja. Usporedba s europskim metropolama otkriva sličnosti, ali i razlike u razvojnim obrascima, pri čemu veći europski gradovi poput Berlina, Londona i Pariza uspijevaju zadržati snažan gospodarski rast zahvaljujući većim ulaganjima u infrastrukturu, inovacije i ljudski kapital.

Sociodemografske nejednakosti također su izražene, s posebnim naglaskom na pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama i stanovanju. Ovi izazovi prisutni su u većini urbanih sredina, kako u Hrvatskoj, tako i u ostatku Europe, ali uspješno rješavanje ovih pitanja zahtijeva integrirane politike koje će uključivati poboljšanje socijalnih usluga i osiguranje ravnomjernog gospodarskog rasta.

Ekonomski razvoj urbanih aglomeracija u Hrvatskoj i EU također pokazuje značajne razlike. Dok europski gradovi prednjače u inovacijama i privlačenju međunarodnih investicija, hrvatske aglomeracije suočavaju se s izazovima u stvaranju konkurentnog poslovnog okruženja i zadržavanju mlade radne snage. Potrebno je uspostaviti održive strategije koje će podržati daljnji razvoj poduzetništva, tehnologija i inovacija.

POPIS LITERATURE

- 1) Bentlage, M., Thierstein, A. (2018). *Agglomeration, agglomeration area*. Dostupno na: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0156-55990451> Pristup 15.08.2024.
- 2) Castells, M. (1968). Is there an urban sociology. *Sociologie du Travail*, 10(1), 72-90.
- 3) Downs, A. (1999). Some realities about sprawl and urban decline. *Housing policy debate*, 10(4), 955-974.
- 4) ESPON (2006). *ESPOON Project 1.4.3. Study on urban functions*. Luxembourg: ESPON Report.
- 5) EUROSTAT (2012). The new degree of urbanisation – Methodological report. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/documents/DEGURBA/DEGURBA_Methodology_DG_REGIO.zip Pristup 17.08.2024.
- 6) Eurostat (2016). *Urban Europe - statistics on cities, towns and suburbs*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Urban_Europe_-_statistics_on_cities,_towns_and_suburbs_-_executive_summary&oldid=296338 Pristup 23.08.2024.
- 7) Goebel, V., Kohler, F. (2014). *Space with urban character 2012*. Neuchâtel: Explanatory Report.
- 8) Grad Zagreb (2016). *Urbana aglomeracija Zagreb*. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/SRUAZobuhvat.pdf> Pristup 22.08.2024.
- 9) Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2017). *Strategija razvoja urbane aglomeracije Zagreb*. Dostupno na: https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/strategijsko_planiranje/STRATEGIJA%20RAZVOJA%20URBANE%20AGLOMERACIJE%20ZAGREB_PRIJEDLOG_pdf.pdf Pristup 25.08.2024.
- 10) HauBermann, H., Siebel, W. (1991). *Soziologie des Wohnens. H. HauBermann*.
- 11) <https://shorturl.at/2eo1w> Pristup 23.08.2024.
- 12) <https://shorturl.at/dpAw5> Pristup 23.08.2024.
- 13) <https://www.rijeka.hr/urbane-aglomeracije-osijek-rijeka-split-zagreb-usporedba-rezultata-poslovanja-poduzetnika-2014-godini/> Pristup 20.08.2024.

- 14) Ionescu, G. H., Firoiu, D., Manda, A. M., Pîrvu, R., Jianu, E., Antoniu, M. E. (2024). Progress towards the 2030 Sustainable Development Goals for EU Urban Communities (SDG11). *Sustainability*, 16(11), 4513.
- 15) Kropp, P. Schwengler, B. (2011). Delimitation of labor market regions – A methodological proposal. *Spatial Research and Spatial Planning* 69(1), 45-62.
- 16) Krpan, Lj. (2020). *Regionalni i urbani razvoj*. Koprivnica: Sveučilište Sjever.
- 17) Mairate, A. (2006). The ‘added value’ of European Union Cohesion policy. *Regional Studies*, 40(02), 167-177.
- 18) Martinez-Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S., Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking cities: Urban challenges of globalization. *International journal of urban and regional research*, 36(2), 213-225.
- 19) Reckien, D., Martinez-Fernandez, C. (2011). Why do cities shrink?. *European planning studies*, 19(8), 1375-1397.
- 20) Scott, A. J., Storper, M. (2014). The nature of cities: The scope and limits of urban theory. *International journal of urban and regional research*, 39(1), 1-15.
- 21) SPIMA (2017). Metropolitan area of Vienna. Dostupno na: <https://www.espon.eu/metropolitan-areas> Pristup 01.09.2024.
- 22) Spinatsch, M. (2005). *Agglomerations in Switzerland. List of current political-administrative projects and evaluation of suitability of BFS agglomeration definition*. Bern: Report for the Federal Statistical Office.
- 23) Squires, G. D. (2002). *Urban sprawl: Causes, consequences, & policy responses*. The Urban Insitute.
- 24) van Der Zwet, A., Bachtler, J., Ferry, M., McMaster, I., Miller, S. (2017). Integrated Territorial and Urban Strategies-How are ESIF Adding Value in 2014-2020?.

POPIS SLIKA

Slika 1. Shematski prikaz pristupa razgraničenju područja aglomeracija.....	4
Slika 2. Urbane aglomeracije u RH - 2020. godine	12
Slika 3. Udio gradskog i ruralnog stanovništva, 1950.–2050.	19
Slika 4. Raspored stanovništva, prema stupnju urbanizacije, 2014	20
Slika 5. Gradsko razvojno područje (MDA)	25